

Dr Andela H o r v a t

O VALORIZACIJI I KATEGORIZACIJI SPOMENIKA KULTURE U KULTURNO- HISTORIJSKIM MUZEJIMA I GALERIJAMA

Republički zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, vršeći svoju zakonsku obavu u pogledu sprovođenja mjera zaštite u muzejsko-galerijskim ustanovama, uočio je poteškoće muzejsko-galerijskih stručnjaka u vrednovanju spomeničnog fonda. Kako su pitanja valorizacije i kategorizacije potakli i sami muzejski radnici kulturno-historijskih muzeja i galerija, Republički je zavod odlučio da se ta pitanja rasprave na savjetovanju svih zainteresiranih u okviru SR Hrvatske. Svrha je tog savjetovanja da se pokuša utvrditi što ujednaženiji kriteriji kod vrednovanja pojedinih spomenika, odnosno grupa nekih vrsta spomenika koje čuvaju ustanove, a da se time ujedno olakša i što ispravnija kategorizacija.

I valorizacija i kategorizacija osobito dobro dolazi u praktičnom radu za fizičku zaštitu muzejsko-galerijskih predmeta prilikom izrada lista sa prioriteta konzervatorsko-restauratorske radove, kao i kod traženja sredstava za ova vrsta radova. Isto tako nije svejedno kojim se objektima ima posvetiti maksimalna pažnja u slučaju eventualnih iznenadnih nečesto i nepogoda, kad bi trebalo hitno stvarati odluke, čemu da se u takvim slučajevima daje prioritet.

Pojedini predmeti vrednuju se dakle, radi toga da prema njima možemo zauzeti što ispravniji stav i zbog znanstvenih i zbog zaštitnih razloga.

Te su dobre strane valorizacije i kategorizacije. No ti postupci mogu imati i svoje negativne strane u slučaju ako se svelo kruto primjenjuju u praksi. Kad se, naime radi o predmetu manje spomeničke vrijednosti, koji je pred svojom propašću,

ukoliko se prevedašnac na poduzme nešto da ga se napđe spasi, bilo bi potrebno njemu dati prioritet i pred predmetima više vrijednosti za koje je zajamčeno, da još mogu sačekati zaštitnu intervenciju.

Valorizacija je vrlo složen i odgovoran posao. On sadrži odgovornost pred društvenom zajednicom, koja uvijek ponovno treba predavati budućim generacijama kulturnu baštinu u svojoj svojoj raznolikosti i u svojoj svojoj autentičnosti.

Kako goleme množstvo najraznolikijih predmeta može imati svojstvo spomenika kulture, a tom se pitanju već raspravljalo unutar konzervatorske službe, da se kako tako olakša rad na osnovnoj evidenciji, zbog koje je trebalo postaviti kriterije za utvrđivanje da li neki objekt napđe ima uslove da bude spomenik kulture. U muzejima i galerijama će posao na valorizaciji biti nešto olakšan zbog toga što se pretpostavlja da ustanove u pravilu čuvaju takove predmete, koji i nebi bili unutar sbirki da nemaju svojstva spomenika kulture, - osim iznimnih slučajeva, kad su se osobitim okolnostima neki od predmeta koji nemaju to svojstvo našli unutar neke ustanove, recimo kao poklon kojeg nije bilo moguće odbiti. Unutar pojedinih muzejsko-galerijskih ustanova neće, dakle, biti osnovna teškoća kod valoriziranja u tome da se izloži što jest, a što nije spomenik kulture, nego u tome, da se odredi koje mjesto i kakav značaj ima neki predmet u nacii, odnosno za ušu ili širu ljudsku zajednicu.

Zbog svega toga potrebno je razmotriti pitanje valorizacije, pošto ima ustanova koje zbog kompleksnosti tog rada nisu još ni pokušale pristupiti tom poslu. Materija je koju treba svladati i golema i heterogena, jer u kulturno-historijskim ustanovama SR Hrvatske ima prema novijem statističkim podacima oko 750.000 objekata. Ne sa razliko od rada na tom poslu u konzervatorskim ustanovama, rad će u muzejsko-galerijskim ustanovama biti bar donekle olakšan u onima, gdje ima strožnjaka užih specijalnosti.

Da se čeka do što ispravnijeg vrednovanja, valorizacija mora biti fundirana na znanstvenim argumentima. Ona se nužno mora kloniti od ličnih, subjektivnih momentata, pa prije svega treba isključivati lične afinitete, simpatije, antipatije prema:

nekoj vrsti spomenika,
nekoj grupi spomenika,
nekom stilu,
nekoj epohi,
prema nekoj pojavi neke određene regije.

Već time znatno će se smanjiti smarničnost u sudovima. Valo-
rizacija treba da je zasnovana na svestranoj analizi i proče-
vanju, kako bi se u tim najraznolikim djelima s najvećom mogu-
ćom objektivnošću odredile njihove kulturno-historijske, odno-
sno estetske vrijednosti. ValORIZACIJA predstavlja analitički
postupak koji sadire u mnoge naučne discipline, od arheološke,
historijske, etnološke znanosti preko znanosti o umjetnosti u
najširem smislu te kategorije do niza drugih disciplina, među
kojima se i one vesane uz tehnička i tehnološka znanja. Samo na
taj će se način otkriti suštinska vrijednost nekog objekta, od-
nosno grupe objekata, koja može biti jednosnažna, ili dapače
višestruka. Ime najne predmeta koji npr. imaju svoju umjetnič-
ku, odnosno estetsku vrijednost, ali budući da su pripadali ne-
koj istaknutoj ličnosti, istovremeno im se potencira vrijednost,
pošto time ujedno imaju i historijsku, odnosno kulturno-histo-
rijsku dokumentarnu vrijednost.

Valorizirati možemo pojedine predmete onako, kako je to u
ovaj čas moguće, a to ovisi o nizu faktora među kojima su važ-
niji ovi:

- a) star, s kojeg se sagledava neki određeni predmet
- b) stupanj razvijenosti neke discipline,
- c) znanje onih koji vrše valorizaciju.

Pošto valorizacija pojedinog predmeta ovisi o razvitku
nauke, vrednovanje se mora useti kao trajni proces, koji, dakako,
pretpostavlja sam po sebi i revaloriziranje. Da je doista tako
dosta je npr. samo potjetiviti kako se nakon novih saznanja u
posljednje vrijeme drugošije počele sagledavati razdoblje histo-
ricizma 19. stoljeća, ili značenje seosnije.

Muzejsko-galerijskim ustanovama potrebno je da ocijene
kakvu vrijednost imaju cjelokupni fond unutar njihove ustanove,

zakvu pojedine zbirke, pa grupe predmeta, odnosno pojedini predmeti. Treba određivati vrijednosti unutar neke vrste, unutar tih specijalnosti. Reći ćete, ali zaboga, to je golim pesom kako se u tom smislu? Međutim, da je taj rad moguće izvršiti, to ovisi o metodama kojima se pristupamo. Čini se najpodesnijim, da se unutar svakog fonda u pojedinoj ustanovi najprije načini, - gdje je to moguće i po zbirka, - selekcioniranje izrazito značajnih i najznačajnijih predmeta. Time već dobivamo vrijednosti koje su izvan diskusije od opće važnosti. Sve ostala grada, koja također ima izvjesnu vrijednost ima potencijalnu mogućnost da detaljnijim studijem zauzme istaknutije mjesto unutar zbirki. Sjetimo se samo da je trebalo vremena da na pr. lasinjska kultura ili neki odjevni predmet etnološkog značenja ili čak sam El Greco bude spoznat kao čna vrijednost kako danas na nju gledamo. Vremenom će se dakle revalorizacijom pokazati nije li koji od predmeta previše, ili - što je češće, previše vrednovan.

U toj složenoj problematici nije lahko postaviti kriterije, a još manje ujednašene kriterije koji bi bili od pomoći u radu kod valorizacije većna, većna raznolike grada.

Sve ta grada koju čuvaju muzejsko-galerijske ustanove ima da:

arheološku,
historijsku,
kulturno-historijsku,
etnološku,
sociološku,
umjetničku,
tehničku,
ili drugu koju znanstvenu ili kulturnu vrijednost.

Kod predmeta koji imaju bile koju od ovih vrijednosti treba zbog njihove valorizacije uzeti u obzir gdjejed je to moguće sve komponente:

- svrha zbog koje je predmet nastao,
- vrijeme kad je nastao.

- geografski prostor nastanka,
- autentičnost,
- integritet; stupanj sačuvanosti,
- rijetkost kao i specifičnost nekog fenomena u određenom prostoru ili vremenu, ili društvenom sloju,
- ambijent stog kojeg je nastao,
- društveni sloj koji je omogućio da je nastao, odnosno ličnost kojoj je pripadao,
- ekonomska podloga pripadnika tog društvenog sloja,
- ličnost koja ga je ostvarila (autor djela),
- događaj koji je dao poticaj da je nastao,
- kontakti poveznici kulturna, odnosno promatralna veza.

U tom nabrajanju nanjerica nije uvrštena estetska komponenta. Ona maime na maše biti mjerilo za sve navedene vrste predmeta, odnosno grupe predmeta. Ali ona je često, uz ikonografsku i ikonološku komponentu - odlučujuća kod brojnih predmeta umjetničke vrijednosti i čada kad su ostale komponente nepoznate.

To bi, eto, bile glavne komponente koje pomažu da se analiziramo u vrednovanju izvanredne raznolike građe. No u različitim razdobljima bio je različit stav za vrednovanje spomenika. Po koja od navedenih komponenta bila je pronačlašena, kao na pr. subjektivno estetiziranje, ili je znao prevladavati nacionalni moment, a neke od navedenih komponenta nisu bile ni uočavane.

Polezna je tačka kod vrednovanja, dakako, sam spomenik sa svojom sadržinom. Treba ga sagledati i sa pozitivne, ali kadkad i sa negativne strane. Da nema zabave, sve poaljdnje treba objasniti.

Kad u kojem od naših priobalnih lapidarija treba vrednovati reljef slatkoćnog lava, ili kad se nudiemo pred epitaforom silidšije Franje Tuha, nečemo uočiti samo likovnu vrijednost dotičnog dijela. Maše znarje nam makše da se prisjetimo i sile i nasilja koja evociraju takovi spomenici. Narod je nadživio sve ta nasilja, pa takav spomenik živo govori da je svaka sila za vremena. Uz umjetničku vrijednost takvih - obično prorijeđani spomenici, - koji su kao simboli našeg negativnog, dobivaju upravo time na važnosti, jer predstavljaju neposrednu dokumentarnu

vrijednost sa našu tešku prošlost; oni govore živo o otpornosti nacije, koja nadživljuje sve eksploatatorske snage. Eto, tako može i negativna komponenta podići vrijednost nekog spomenika.

Jasno je što se misli pod tim da se traži - gdje god je to moguće - svrha zašto je nastao neki predmet, da se odredi vrijeme kad je on nastao i kraj gdje je nastao, kao i to tko ga je načinio, no uz ove komponente za koje dobivamo odgovore na pitanja zašto?, kada? gdje?, i tko? ima i takovih o kojima treba reći koju riječ.

Veliku ulogu kod vrednovanja spomenika ima njegova autentičnost. To treba imati naročito na oku, jer svaki je spomenik konačne dokument nekog određenog vremena, prostora, ili neke određene društvene sredine. O svemu tome on govori to istinitije što je autentičniji. Zato se kod vrednovanja spomenika uzimlje u obzir u kojoj mjeri ta dokumentarnost izvorna.

Ima predmeta koji su potpuno autentični u svom integritetu.

Ima ih, koji su tek djelomično autentični. Usimao kao primjer neku keramičku posudu koje je bilo moguće rekonstruirati, iako joj manjkaju neki originalni dijelovi. Imaju slučajeva da postoje samo fragmenti koji su autentični svjedoci neke nestale cjeline, kao na pr. fragment kipa nekog nestalog rotabla oltara. U takvim slučajevima - osobito kad se radi o većoj estetskoj kvaliteti - treba pojačati oprez, jer često i neke neznatni dijelovi mogu biti od velike znanstvene vrijednosti, ako predstavljaju rijetku vrstu spomenika s obzirom na određeno vrijeme, na određenu regiju, s obzirom na opus neke ličnosti. U takvim slučajevima komponenta rariteta ima veću ulogu.

Komponentu rijetkosti treba kadkada itekako uzeti u obzir. U našim je krajevima na pr. nađeno mnogo rimskih čak i potpuno sačuvanih posuda od stakla - više uz Jadran, manje na području Panonije. No kad treba vrednovati na pr. kasno srednjovjekovno staklo, tada će i svaka krahovina, a kako li ne cijela posuda od takovog stakla, iako vremenom nama bliže, vjerojatno imati veću vrijednost od neke krahovine starijeg, rimskog stakla zbog toga, što su fragilni predmeti srednjovjekovnog stakla veoma rijetki.

Isto tako diže se vrijednost nekoj umjetnici makar i središnje kvalitete, ako ona sadrži rijetkost s ikonografskog ili ikonološkog staništa - kao na pr. ikoni s glavom svetog Trojstva a s tri lica - zbog toga jer je takova pojava kod nas rijetkost.

Kad imamo na pameti sve moguće predmete, koji mogu imati svojstvo spomenika kulture, postavlja se pitanje da li su same autentični objekti predmet vrednovanja. Sa svom potrebnom kritičnošću treba vrednovati i one objekte, koji kao kopije šavaju spomen na važnije spomenike od kojih neki u svojoj autentičnosti više ne postoje, kao što su to na pr. antički kipovi sačuvani u kopijama, pa kopije vrijednih slika.

Još da dodirujemo pitanje recentnih objekata. Kod nekih objekata treba da uzeti u obzir i moment arhaičnosti. Sveetno se sagledavanje nekih i recentnijih predmeta na pr. iz bogate raznobe naše etnološke građe pokazati će s tih aspekata neke predmete - kao na pr. drveni plug - u drugačijem, jasnijem svijetlu. Vrijednost je takvih objekata u dugom autentičnom trajanju tradicionalnih oblika, koji su od davnih vremena sve do danas sačuvali arhaične momente. Na taj način forme novih predmeta, koji su svoj oblik dobili u davnini, a još su i danas u upotrebi, kao na pr. pekve, koje imaju dodirne točke s arheološkom građom - tumači se svojom arhaičnom pojavom isdržljivosti i kontinuiteta postojanja nekih predmeta. Oni na taj način imaju punije vrijednost nego da ih sudimo samo po njihovoj važnosti zašto su zapravo nastali, pa mogu zauzeti - iako su recentni - značajnije mjesto. Dakako da mi u takvom slučaju ne uzimajemo u obzir samo jednu komponentu kod vrednovanja, jer tu treba imati na umu i komponentu rijetkosti, prorijedbenosti i unikalnosti. Rijetkost i arhaičnost dolaze često dobro u ispravnom valoriziranju i nekih drugih, pa tako i nekih tehničkih spomenika kulture kao i kod ikonografije. Bude li se pokazalo da su na pr. "pojave" Brodskog Posavlja svojim arhaičnim motivima specifična pojava tog kraja, pa čak i prorijedbena pojava time će - iako su recentne - dobiti na vrijednosti.

Kod vrednovanja spomenika kulture, odnosno grupa spomenika, - uz ostale faktore, - važnu ulogu ima i društveni sloj koji je omogućio da je ostvaren neki određeni objekt. Učinije li se, naime, u obzir i društvena ljestvica kao komponenta za vrednovanje, omogućila se objektima iz istog vremena i iz iste kulturne regije mijenja njihova vrijednost međusobnim uspoređivanjem. Svaki društveni sloj u određenom vremenu i prostoru ima, naime, svoj domot, koji se ne može mjeriti s ostvarenjima drugih društvenih slojeva, drugačijim stavom određene klase prema životu i s drugačijom ekonomskom podlogom. Ako taj faktor ne uzimljemo u obzir, loše će na pr. proći neke jednostavno seljačke ruhe 19. stoljeća u usporedbi s ruhom građanina ili plemića. Ponaka odjeća biti će unutar istovrsnih srodnih predmeta nekoga kraja i vremena domot različitim društvenih slojeva. Na taj način mogu zauzeti višeke mjeste - iz bile kojih razloga - i predmeti koji potječu iz najnižih društvenih slojeva, jer su tužni njihovih domota.

Mo ima slučajevi da predmet ne dobiva na svojoj vrijednosti samo ako ga gledamo unutar određenog društvenog sloja, nego i ako ga možemo sa sigurnošću povezati s nekom određenom ličnosti. Među istovrsnim predmetima možemo zapaziti da je na pr. jedan od njih bio upotrebnii predmet upravo Ljudevita Gaja, da je na pr. među neke neuglednim oružjem upravo jedan predmet od njih lično oružje kojeg od istaknutih vojnih i političkih funkcionera ili narodnih heroja.

Čim dotični - na neke i neugledan - predmet ima dokumentarnu vrijednost povezanu s nekom određenom ličnosti, više mu se vrijednosti zbog historijskih, odnosno kulturno historijskih razloga već prema tome od kakvog je značenja bila ta dotična osoba.

Neki predmeti dobivaju na vrijednosti ako ih sagledavamo unutar neke etnološke kulture, na pr. bjelobrdake kulture - ili unutar nekog razdoblja. Tako bi na pr. posebne mjeste imao zauzeti unutar skupine pleterne ornamentike kuzen iz Volarice, ili Sv. Marte u Blačima iz XII stoljeća, gdje vidimo dugotrajni fenomen pletera u njegovom samiranjju. Neki će predmeti dobiti

na vrijednosti budemo li ih promatrali unutar neke određene razdjelice, škole, ili pak unutar opusa neke određene ličnosti. Dakako da se to sve treba opasno znati, jer su sve druge faktore koji pomažu kod vrednovanja, moramo nastojati unutar tih raznolikih skupina, da promatramo domot prema kojem ćemo vrednovati ostale. Poznata je stvar da na pr. i najistaknutije ličnosti, kao što je Ivan Meštrović, - nemaju opus izjednačenih kvaliteta, pa tako objekti neke određene skupine nemaju jednaku vrijednost.

Neke pak predmete nije moguće ispravno vrednovati, ne uzmu li se u obzir prometne veze, ili ako nisu jasni kulturni kontakti u određenom razdoblju. Sve ove komponente - sad ova, sad ona, dolaze u obzir kao pomoć da dođemo do kriterija za valoriziranje bilo kojeg predmeta. Napose treba promatrati pitanje vrednovanja onih spomenika kulture, kod kojih ima - kao što je to već nagoviještano - važnu ulogu estetska komponenta. Ona može doći u obzir kod različitih vrsta predmeta, ali stalno prati vrednovanje onih spomenika koji imaju umjetničku vrijednost. Sama o sebi ta je komponenta vrlo sklonika, jer estetika je kategorija, koja naročito podliježe promjenama. Ona ovisi o modi opažanja i subjektivnog osjećanja (grčki - *aisthomenai* - osjećanje, opažanje). Nekome je svidjelo djelo Rafaela, nekome djelo Picassa, nekome i jedna i druga, nekome niti jedna niti druga, nego niš, a viši su je domot od toga nepristupačan, stran ili zasoran. Uput napominjem da bi bilo vrijeme da se vrednuje i niš, ne na kao kulturno-historijski fenomen, unutar kojeg ima na tu temu i duhovnih kao i potpuno blijedih ostvarenja. Ne vratimo se na temu o predmetima od umjetničke vrijednosti. Osobitu poteškoću često predstavlja što ispravnije vrednovanje ove grupe spomenika, jer se tu radi o tisućama i tisućama jednokratnih ostvarenja, koja nemaju same svojstva materijalne kulture, same znamenitima dokazanošću, same kulturno-historijsku važnost, nego kao plodovi duhovne kulture ljudi i svoja estetska vrijednost.

Svaki spomenik kulture može u nama pobuditi neki određeni doživljaj. Ne umjetnina - bez obzira da li je djelo kolektivnog ili ličnog rada, bez obzira da li pripada nekome stilu ili pučkoj umjetnosti - pruža i više. Ona može buditi - prema tome tko je promatra - znatno kompleksniji doživljaj od onog kad gledamo

- neki su predmet materijalne kultura arheološkog značenja,
- od neke isprava ili kape kakve istaknute ličnosti, historijske, odnosno kulturno-historijske vrijednosti,
- od nekog letka od sociološkog značenja,
- od neke drljače ili košnice isdubene od panja od etnološkog značenja, ili da ne nabrajamo dalje
- od nekog stroja važnog s tehničkog stanovišta.

Umjetnine nisu samo predmeti koji su uglavnom odigrali svoju ulogu. Umjetnina je pojava i danas živa. Na taj živi organizam pomagajući kadkad danas drugačije gledamo, nego što je gledala generacija unutar koje je neka umjetnina nastala. No dok je tako gledamo, ne možemo joj spoznati pravu vrijednost, jer ne vrijemo otkriti njezinu prvotnu zamišljenost, žive suštinu ljudskog duha koji je omogućio da je nastala. Umjetničko djelo sadrži više od autentične dokumentarnosti o nekom društvu u određenom vremenu i prostoru, o radionici, o autoru, o naručitelju ili o tekmičici kojem je ostvareno. Sve te komponente dolaze u obzir kod vrednovanja umjetničkog djela, ali treba imati na umu da je ono žive od vlastitog okvira. Analiza strukture umjetnine ne sastaje u njezinom obrisku, u njezinom volumenu, u njezinoj funkciji, svrsi, u njezinom stilu; umjetničko djelo kao plod jednokratnog duhovnog procesa treba u mnogim slučajevima sagledavati žive - kao sastavni dio neke određene cjeline. Ako se neki predmet umjetničke vrednosti ne vrednuje samo izolirano, nego kompleksno u međusobnoj zavisnosti, on dobiva drugačiju vrijednost kao na pr. sastavni dio inventara neke orkve ili palače gdje se ranije nalazio. Pravu vrijednost dala je na pr. Madona iz 17. stoljeća, nadana u Bregniškom Rusu spoznaja, da je ona nekod bila sastavni dio glavnog oltara zagrebačke katedrale. Ako se pak neka umjetnina vrednuje sama o sebi, dolazimo do njezine relativne vrijednosti. Zato bi daleko više govorili svi sastavni dijelovi Komerštajnovog oltara u svojem kompletu koliko je od njega dosada sačuvano - kao što je to bilo ranije na i livan njegovog prvotnog mjesta - u jednom od muzeja, nego da jedan muzej čuva a tog retabla slike koje su se pripisivala Bobiću, a drugi rezbarene dijelove s plastikom tog oltara, žive je obvezvrijeđena prvotna koncepcija tog dijela, koje je značajno za našu sredinu i ujedno okružjem cjeloviti doživljaj.

Da se pokusi objasniti kompozicijom rad valoriziranja umjetnina unutar ustanova, dobro je donijeti primjere. Bilo je rečeno da je sada predmet posebnog sagledavati, gdje je to moguće kao sastavni dio neke cjeline. Neki na pr. gotički kip koji je nekod bio sastavni dio nekog retabla altara, riječ često sagledati samog o sebi, jer time se otkrivaju njegova sušina. Tri takova kipa, približno istovrsne kvalitete trebati će različite vrednovati, ako o njima postaje neujednačeni podaci. Gotički kip izvanredne kvalitete, harmonično komponiran, u kojem su usklađeni sadržaj i forma, koji je raden u određenom materijalu s originalnim adekvatnim bojama i s postatom, a koji je obavijen na nekoj mračnoj, pa se samo svaki trag njegovoj prevenciji, inače da poverljivo ostaje vrijednost. Pravi njegov smisao zbog čega je nastao ostaje nepoznanica i kad su na temelju stilске analize i njegove autentičnosti otvorenica sredine i vrijeme i krug postanka.

Više od takovog kipa, kojim je umjetnika nužna dokumentacija, jer podaci o njemu nisu poznati, a govori prije svega jezikom estetike, progovoriti će srodan tip, koji je ostao unutar zidova sačuvan u svom prvotnom doživljaju prostoru tj. u sklopu retabla - makar i istignut iz svojeg prvotnog ambijenta, a najviše onaj, koji je ostao unutar svoje prvotne koncepcije i u svojeg prvotnog ambijentu za koji je raden. Da neće imati svoju veliku vrijednost samo iz estetskih razloga, nego i zbog toga što se ta umjetnina u svom socijalnom prostoru doživljava najpotentnije, najneposrednije. Zbog toga se konzervatorska služba uvijek radiše da umjetnina ostaje in situ kakogod je to i najopod je to moguće. Takovu umjetnina još čemo potpuniti s ovotit i doživjeti ako razumijemo govor ikonografije i ikonologije, koja otkriva smisao i okolnosti koje su rodile dotičnu umjetnina. Muzejsko-galerijski stručnjak vrednuje predmete koji nisu više u svom prvotnom ambijentu, ali kod valorizacije mora voditi računa o tome iz kojeg ambijenta potječe dotični objekt.

Da sada napominjari momenti često nedostaju kod savremenih umjetničkih ostvarenja. Djelima treba sagledavati njihov značaj unutar neke zemlje, vrijeme, unutar nekog razdoblja, mijera ili

opusa nekog umjetnika. Mnoge od tih umjetnina nemaju svoj socijalni prostor svojom određenom svrhu zbog koje su nastale. One su tu da ih se gleda i doživljava. Kod njihove valorizacije predstavlja poteškoću i to što se sud o njima nema još potrebne vremenske distance, što je također važan faktor da što objektivnije kušamo sagledati u velikoj savremenoj produkciji što je od svega toga uistinu važno za našu zajednicu kao trajna vrijednost, što će biti više dokument eksperimentiranja, a što dokument traženja likovnog iskrašavanja.

Ovotaj smisli pojedinih vrsta spomenika kvalitete su vrlo raznolike. Ima predmeta koji imaju manju ili veću ili veliku ili izvanrednu vrijednost. Ne ne smiju se potezjenjivati oni predmeti koji nemaju izvanredne vrijednosti, jer kako među istaknutim piscima imaju svoju ulogu i plejadu manjih pisaca koji dopunjuju kulturnu atmosferu nekog određenog razdoblja i kraja, tako je i na skromnijim ostvarenjima na likovnom planu, koje ostvarenja imaju određenu ulogu unutar neke zajednice. Već je rečeno da unutar opusa jednog stvarca sva njegova dijela nisu koegzijalna, pa prema tome mogu biti različito vrednovane. Nađemo li unutar neke skupine ili čase vrhunski domat na tu temu, biti će olakšan daljnji rad na vrednovanju.

Umjetnost ne poznaje političkih i nacionalnih granica. One ima svoj kulturni prostor, pa u umjetninama treba sagledavati ne samo morfologije, stil, ikonografiju, iknecologiju. Treba je obuhvatiti u širim okvirima kulturnih ispreplitanja i tokova. Umjetničko djelo treba, dakle, sagledavati u integralnosti opusa neke određene ličnosti, neke škole, neke regije, unutar neke nacije, države, a gdje god je moguće i potrebno i unutar opće evropske, odnosno svjetske kulture. "Stil prostora" omogućuje da se i kod nas odredi vrijednost nekog ostvarenja u nekoj kulturnoj regiji, čime se ujedno dopunjuje uvid u umjetničku geografiju Evrope. Kod vrednovanja nekog predmeta treba, dakle, uočiti sve podatke koje on, odnosno grupa predmeta u sebi potencijalno sadrži.

Ove navedene komponente pomažu, da tek približno odredimo rang bilo kojeg ostvarenja u svrhu praktičnog rada kao, i znanstvenih saznanja. Ne zbog navedenih okolnosti, jer saznanja se

neprestano poziciju naprijed, sudove o pojedinim predmetima ne moramo smatrati definitivnima. Jer valorizacija predmeta nije sama za sebe svrha, nego tek sredstvo da bude pomoć u snalaženju golane građe kulturne baštine kod određivanja vrijednosti pojedinih predmeta.

Ono, što je bilo rečeno u vezi sa predmetima od vanjsnjačke vrijednosti, dobrim se dijelom može primijeniti i na ostale vrste predmeta na pr. arheološkog ili etnološkog značenja. I tu treba tražiti unutar pojedinih grupa predmeta istinski domaći te s njim uspoređivati ostalu građu. Ali osnovna svega toga je uvijek što temeljitije poznavanje šitave građe. U svake slučaja treba biti de otežano vrednovanje na pr. etnološke građe, budući da je osnovna evidencija te građe s obzirom na šitavu površinu ER Hrvatske još vanjjeđi sadržak, pa se često ne može sagledati kod recenitnije građe njezina arhaičnost, rasprostranjenost, kao i rijetkost pojave. Budući, tako ne pljači te okolnost, jer ionako je rad na valorizaciji neprestano u toku. To je trajni proces koji se pozicije naprijed prema našim novim saznanjima, a jedamput s tim radom treba započeti. Konačno i unutar drugih disciplina riječe možemo čući de valorizacije koja je definitivna. U svakoj, pa tako i u etnološkoj građi ima predmeta koji potencijalno sadrže značajne spomenike kulture, treba ih imati što više na oku, pa de daljnji strpljivi studij pokazati što de se uistinu smatrati spomenikom kulture. U vrednovanju etnološke građe, - kako je već spomenute - ima naročitu važnost trajanje autentičnih kontinuiranih oblika, tehnika i materijala.

Valorizacija dakle treba biti osnovana na svustranoj analizi i procjenjivanju kako cjelokupne građe unutar pojedine discipline, tako i pojedinih predmeta kako bi se otkrile sve, kad-tad i viševrste vrednote koje predmet ili grupa predmeta u sebi sadrži.

Predmeti u značajna velikim su dijelom sastavni dio cjelokupnog našeg kulturnog bogatstva, pa se oni trebaju sagledavati u toj povezanosti. Iz toga proizilazi de bi se valorizacija trebala bazirati na istim principima odnosno kriterijima koji se primjenjuju kod vrednovanja spomenika kulture i "in situ". Da bi se ostvarila takva valorizacija neophodno je potrebno dobre poznavanje kako cjelokupne građe, koja se čuva u našim muzejima

(katkađ nepristupačna u depozima), tako i spomeničke građe koja se još nalazi na terenu. Jedino takvim putem mogla bi se izvršiti ispravna selekcija predmeta, koji će se čuvati "in situ", i onih koji će se - zbog svoje ugrođenosti, odnosno izuzetne dokumentarnosti - prenijeti na daljnje čuvanje u muzeje. Jedino na taj način može se osigurati značajnija dopuna muzejskih fondova usko povezana sa specifičnom tematikom muzeja. S time bi se izbjegla slučajnost u otkupima koji su se sada uglavnom kretali u okvirima ponude. Samo šireko poznavanje kulturnih dobara i njihovo svestrano vrednovanje omogućit će sistematsko prikupljanje čuvanje i prezentaciju vrijednih dokumenata stvarnosti koja je protekla i koja protiče.

Prema prijeduru drugih zemalja služba zaštite spomenika kulture razradila je god. 1968. kriterije pomoću kojih se ima vršiti što ujednašenija valorizacija spomenika kulture "in situ". Zbog što lakšeg analize i ujednašenosti postavljeno je 6 kategorija, koje se označavaju arapskim brojevima od 0 - 5. Kategorizacija, dakle, predstavlja stupnjevanje vrijednosti pojedinih predmeta, odnosno grupa predmeta, da se grafičkim brojevima označavanjem što brže i lakše orijentiramo u cjelokupnom spomeničkom fondu. Sama razrada kategorizacije u 6 kategorija proizvela je iz razmatranja kulturne baštine na tlu Jugoslavije, koja je sastavljena iz više nacionalnih jedinica, a koje su u dugom toku historije imale svoj različiti razvojni put. Uzeto su u obzir i osobitosti Hrvatske, koje ima izrazitih različitih regionalnih karakteristika,

kategorizacija je postavljena ovako:

- 0 - međunarodno, odnosno svjetsko značenje
- 1 - savezno, odnosno općejugoslavensko značenje
- 2 - republičko, odnosno nacionalno značenje
- 3 - regionalno značenje
- 4 - lokalno značenje
- 5 - ambijentalno značenje

Sadržajni okviri za pojedine kategorije su ovi:

- u 0 kategoriju vrštavaju se spomenici kulture, koji imaju najveću umjetničku, historijsku, kulturno-historijsku ili bilo koju drugu naučnu vrijednost u međunarodna, odnosno svjetskim razmjerima;
- U 1 kategoriju vrštavaju se spomenici kulture unikalnog, reprezentativnog, razvojno istaknutog značenja s umjetničkom, historijskom, kulturno-historijskom ili bilo kojom drugom naučnom vrijednošću na području čitave Jugoslavije;
- u 2 kategorije vrštavaju se spomenici kulture unikalnog, reprezentativnog i razvojnog značenja s umjetničkom historijskom, kulturno-historijskom ili bilo kojom drugom naučnom vrijednošću za SR Hrvatsku. U ova se kategoriju mogu vratiti i objekti, koji su preinačeni, ali su sačuvali veliki dio svojih izvornih sadržaja i oblika.

Kod kategorizacije objekata koji se po svojoj vrijednosti kvalificiraju u 0, 1. ili 2. kategorijem nije od bitnog značenja stanje u kojem se objekt momentalno nalazi, jer se tome može doprijeti ispravnom zahvatom.

- u 3 kategoriju vrštavaju se spomenici kulture reprezentativni u razmjerima neke od regija SR Hrvatske s umjetničkom, historijskom, kulturno-historijskom ili bilo kojom drugom naučnom vrijednošću;
- u 4 kategoriju vrštavaju se spomenici kulture prosječne ili manje umjetničke, historijske, kulturno historijske ili druge koje manje vrijednosti, a koji su značajni za uže teritorijalno područje. U ova kategoriju ubrajaju se i oni spomenici kulture, koji bi po svojoj vrijednosti pripadali višoj kategoriji da se nije izvanredno u velikoj mjeri narušena, ili su sačuvani samo u detaljima;
- 5 kategoriju ambijentalnog značenja vrštavaju se objekti, koji imaju minimalne umjetničke, historijske kulturno-historijske ili bilo koje druge naučne vrijednosti, ali povezani u kompleksu pridoneću vrijednosti ambijenta.

Sve kategorije od 0 - 4, osim 5 kao posljednje mogu biti ujedno okvir za kategoriziranje predmeta u muzejske galerijske ustanove. Kategorija br. 5, koja u konzervatorskoj službi obavlja ambivalentne vrijednosti, nema mnogo praktične vrijednosti u muzejsko-galerijskim ustanovama, - osim u onima memori-jalnog značenja - jer te ustanove pretežno čuvaju predmete, koji su izvan svog prvotnog ambijenta, a u svojoj postavi eventualno ga mogu samo evocirati. Međutim unutar tih ustanova ima predme-ta koji nemaju svojstvo spomenika kulture, ali su potrebni kao studijska građa, pa se čuvaju na pr. u svrhu komparacije. Svaka slika na pr. u Klopcanskom muzeju u Zagrebu, ili svaki recentni lonac u depon etnografskog muzeja može vjerojatno imati muzej-sku vrijednost niti svojstvo spomenika kulture, ali količina te građe, koja služi za kristaliziranje kod procjevanja naslu-đuju, da se o njoj vodi račun, te da se i ona nekako vrednuje. Takova građa mogla bi se u muzejsko-galerijskim ustanovama ozna-čavati 5. kategorijom s adekvatnim nazivom. Tu bi se mogli uklu-piti i takvi predmeti, koji nisu u ustanove došli ambijentalno političkim razlozima i koji de facto nemaju spomeničko svojstvo, a ušli su u ustanove sticajem različitih prilika.

Podnožno naglašavam da je to kategoriziranje po vrijednosti predmeta odnosa zbirci valno i sa stanovišta koje zahtijevaju mjere za planiranje konzervatorsko-restauratorskih intervencija, kao i mjere za sprovođenje specijalne zaštite u slučaju elemen-tarnih nepogoda, a naročite arafanik sukoba. Kontinuirani rad na vrednovanje i kategoriziranje omogućava objektivniji i jedinstve-niji pristup u praktičnom radu pri izradi lista prioriteta za dopunjavanje muzejskih fondova i za izvršenje spomenutih mjera zaštite.

Ovo izlaganje sastavljen bezim sa razmatranje i diskusiju o kompleksnom i vrlo akutnom problemu valorizacije i kategoriza-cije brojnih predmeta koje čuvaju muzejsko-galerijske ustanove u Hrvatskoj, koji rad treba da izvrše ikusni stručnjaci i spe-cijalisti najvrsnijih vrsta.